

Харківський автомобільно-дорожній технікум
Лозівська філія

Методичні вказівки
до самостійного вивчення дисципліни
для студентів заочної форми навчання по спеціальності
5.003050901 «Бухгалтерський облік»
з дисципліни:
«Гроші та кредит»

РОЗГЛЯНУТО ТА УЗГОДЖЕНО
на засіданні циклової комісії
«Бухгалтерський облік»
Протокол № _____
від « ____ » _____ 20 ____ р.
Голова ЦК _____

Розробив викладач
Богач О. В.

ВСТУП

Дисципліна «Гроші та кредит» включена до навчального плану фахової підготовки студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «молодший спеціаліст» спеціальності «Бухгалтерський облік».

Предметом навчальної дисципліни є грошові та кредитні відносини в ринковій економіці.

Основне завдання вивчення дисципліни полягає в вивченні сутності, функцій, концепцій та ролі грошей і кредиту, закономірностей функціонування грошового ринку та грошової системи, основ побудови банківської системи та операцій банків, закономірностей розвитку і функціонування валютного ринку.

Методичні вказівки до самостійного вивчення дисципліни «Гроші та кредит» включає наступні елементи: назву теми, теоретичний матеріал рекомендовану літературу, перелік питань для самоконтролю.

ТЕМА 1

СУТНІСТЬ І ФУНКЦІЇ ГРОШЕЙ.

Є дві концепції походження грошей.

1) Раціоналістична – пояснює походження грошей як підсумок угоди між людьми або впровадження законодавчих актів держави для полегшення обміну товарами. Вона була висунена Аристотелем і була поширена до 18 сторіччя.

2) Еволюційна – гроші з'явилися внаслідок еволюційного процесу, який поза волею людей привів до того, що деякі предмети виділилися із загальної маси і зайняли особливе місце. Цю концепцію висунули класики політекономії – Сміт, Рікардо, Маркс. Згідно з цією концепцією гроші з'явилися як результат більш високого розвитку продуктивних сил і товарних відносин.

Еволюція обміну товарів передбачає розвиток форм вартості:

- 1) проста, або випадкова, форма вартості.
- 2) розгорнена форма вартості.
- 3) загальна форма вартості.
- 4) грошова форма вартості.

Для перетворення товару в гроші необхідно:

а) загальне визнання даного факту як покупцем, так і продавцем, тобто обидва суб'єкти не можуть відмовитися при обміні своїх цінностей на даний товар-гроші;

б) наявність особливих фізичних властивостей у товару-грошей, придатних для постійної обмінюваності;

в) тривале виконання товаром-грошима ролі загального еквівалента.

Гроші є загальним еквівалентом. У грошах виражає свою вартість будь-який товар, і на них можна придбати будь-коли і будь-які продукти праці. Будучи товаром товарів, гроші виступають як загальний товар.

Грошам, на відміну від інших товарів, властива абсолютна ліквідність.

Абсолютна ліквідність – здатність активу негайно обмінюватися на будь-які блага. Ліквідність будь-якого виду майна (активу) безпосередньо пов'язана з витратами його обміну на інші види майна. Майно, витрати обміну якого дорівнюють нулю, є абсолютно ліквідним.

Суть грошей як економічної категорії виявляється в їх функціях.

Гроші виконують наступні п'ять основних **функцій**: міра вартості, засіб обігу, засіб платежу, засіб накопичення і заощадження і світові гроші.

1) Функція грошей **як міри вартості**. Гроші як загальний еквівалент вимірюють вартість всіх товарів. При цьому вимірювання вартості товарів грошима відбувається ідеально, тобто у товаровласника не обов'язково повинна бути готівка.

2) Функція грошей **як засобу обігу** – це функція грошей, в якій вони виконують роль посередника в обміні товарів і забезпечують їх обіг.

3) Функція грошей **як засобу платежу** – це функція грошей, яка полягає в обслуговуванні погашення різноманітних боргових зобов'язань між суб'єктами економічних відносин. Під час погашення боргових зобов'язань гроші виконують функцію засобу платежу. При такому обміні немає зустрічного руху грошей і товару, погашення боргового зобов'язання є завершальною ланкою в процесі купівлі-продажу.

4) Функція грошей **як засобу накопичення і зберігання**. Для утворення скарбів гроші витягуються із обігу, тобто акт продаж-купівля переривається. Однак просте накопичення і зберігання грошей власнику додаткового прибутку не приносять. Накопичення грошей має таке призначення: збереження вартості; створення резерву платіжних коштів; розширення виробництва і отримання додаткового прибутку.

5) **Світові гроші** – це функція, в якій гроші обслуговують рух вартості в міжнародному економічному обороті і забезпечують реалізацію взаємовідносин між країнами. Світові гроші функціонують як загальний платіжний засіб, загальний купівельний засіб і загальна матеріалізація суспільного багатства. Тобто світові гроші – комплексна функція, яка

повторює, по суті, всі функції, властиві грошам на внутрішньому ринку.

Гроші в своєму розвитку виступали в двох видах: дійсні гроші і знаки вартості (замінники дійсних грошей).

Дійсні гроші – гроші, у яких номінальна вартість (позначена на них вартість) відповідає реальній вартості, тобто вартості металу, з якого вони виготовлені. До них відносяться металеві гроші із золота та срібла.

Золотий обіг проіснував в світі відносно недовго - до першої світової війни, коли країни для покриття своїх витрат здійснювали емісію знаків вартості. Поступово золото зникло з обігу.

Замінники дійсних грошей (знаки вартості) – гроші, номінальна вартість яких вище реальної, тобто затраченої на їх виробництво суспільної праці. До них відносяться: монети із дешевих металів, паперові та кредитні гроші.

Право випуску паперових грошей присвоює собі держава. Це казначейські білети, які випускає казначейство. Різниця між номінальною вартістю випущених грошей і вартістю їх випуску (витрати на папір, друкування) утворює емісійний дохід скарбниці, що є істотним елементом державних надходжень. Відсутність золотого обміну не дає паперовим грошам можливість піти із обігу. Суть **паперових** грошей полягає в тому, що вони виступають знаками вартості, що випускаються державою для покриття бюджетного дефіциту, звичайно вони не розмінні на золото і наділені державою примусовим курсом.

➤ **Запитання для самоконтролю.**

1. Які існують концепції походження грошей та яка з них найбільш адекватна ринковій практиці використання грошей в економіці?
2. Який спосіб обміну продуктами вигідніший і зручніший для учасників ринку – у формі бартеру чи за допомогою грошей? Чому?
3. Визначте, яке з наведених нижче визначень суті грошей є найбільш повним і чому: це законні платіжні засоби, створені державою; це все те, що використовується як гроші; це все те, що може слугувати загальним еквівалентом; це все те, що є носієм самостійної мінової вартості, абсолютної цінності.
4. Чим гроші відрізняються від звичайного товару?

5. Причини, що зумовили демонетизацію золота.
6. Чи існує ймовірність повернення золота на роль грошового товару?
7. Які функції виконують гроші? Які існують відмінності в іноземній та вітчизняній літературі щодо кількості функцій грошей і з чим вони пов'язані?
8. У яких функціях гроші найбільш потерпають від інфляції?
9. Чим відрізняються неповноцінні гроші від повноцінних?
10. Що таке вартість грошей як капіталу і в чому вона проявляється?
11. Що таке вартість грошей як грошей, на чому вона базується і в чому вона проявляється?
12. Чому неповноцінні гроші називають кредитними?
13. Що таке «електронні гроші»? Що у них є спільного і відмінного від паперових грошей і депозитних грошей?
14. Чим поняття ролі грошей відрізняється від поняття функції грошей? Як вони між собою пов'язані?
15. Як впливає на виробництво сама наявність грошей в економіці?
16. Як впливає на економіку кількість грошей в обороті?

Рекомендована література: 5,6,7,14,15,22.

ТЕМА 2.

ГРОШОВИЙ ОБОРОТ І ГРОШОВА МАСА, ЩО ЙОГО ОБСЛУГОВУЄ.

Грошовим оборотом називається процес безперервного руху грошей між суб'єктами економічних відносин в суспільному відтворюванні.

Грошовий оборот – явище макроекономічного порядку. З його допомогою здійснюється кругообіг усього сукупного капіталу суспільства на всіх стадіях суспільного відтворювання: у виробництві, розподілі, обміні і споживанні. Тому його нерідко називають сукупним грошовим оборотом.

Суб'єктами грошового обороту фактично є всі юридичні і фізичні особи, які беруть участь в створенні, розподілі, обміні і споживанні валового національного продукту. Для спрощення аналізу грошового обороту всіх суб'єктів можна згрупувати в такі чотири групи: фірми, домашні господарства, уряд та фінансові посередники.

Відмінності в характері економічних відносин між суб'єктами

грошового обороту дають підстави поділити його на чотири сектори:

- грошового обігу;
- фіскально-бюджетний,
- фінансовий
- кредитний.

У залежності від форми грошей, в якій здійснюється грошовий оборот, він поділяється на безготівковий і готівковий.

Сукупність грошей у всіх формах, які перебувають в економічному обороті на певний момент часу, визначає величину грошової маси.

Грошова маса перебуває в розпорядженні всіх суб'єктів економічного обороту – у населення, підприємств, їх об'єднань, цивільних організацій, банків, держави і інших суб'єктів.

Для визначення обсягу і структури грошової маси в банківській практиці використовується відповідний набір грошових агрегатів.

Грошовий агрегат – це визначене законодавством у відповідності із ступенем ліквідності специфічне групування ліквідних активів.

Грошові агрегати будуються шляхом приєднання до попередніх величин нових грошових компонентів в послідовності, яка характеризує зменшення їх ліквідності.

Агрегат M1 – це грошова маса у вузькому розумінні. Він включає найбільш ліквідні форми грошей – готівка і банківські внески до запитання.

Агрегат M2 включає грошові форми агрегату M1, а також строкові і ощадні внески в комерційних банках, які можна легко, без фінансового ризику, перевести в готівку або депозитні гроші. Таким чином, вони служать своєрідним резервом для високоліквідних активів агрегату M1.

Агрегат M3 включає грошові форми агрегату M2, депозитні сертифікати, ощадні внески в спеціалізованих кредитних установах і деякі інші види фінансових активів. По характеру це довгострокові активи, зокрема в формі цінних паперів і довгострокових позик.

З 1993 року НБУ визначає структуру грошової маси за агрегатним

методом. НБУ визначає такі агрегати:

M_0 = готівка (гроші поза банками);

M_1 = M_0 + депозити до запитання;

M_2 = M_1 + строкові депозити і інші кошти (наприклад валютні заощадження);

M_3 = M_2 + засоби клієнтів по трастових операціях комерційних банків.

Крім грошових агрегатів, НБУ визначає показник, який називається грошовою базою.

Грошова база – це гроші, які не беруть участі в кредитному обороті, але створюють базу для їх розширення. Вона включає агрегат M_0 , готівку в касах банків і резерви комерційних банків на їх рахунках в НБУ.

Комерційні банки створюють депозитні гроші, надаючи своїм клієнтам кредити. Коли банки надають позику, грошова маса збільшується, коли ж отримана позика повертається – зменшується.

Зв'язок між банківськими резервами і масою грошей можна визначити за допомогою грошового мультиплікатора.

Грошовий мультиплікатор – це величина множника (коефіцієнта), на яку збільшується кількість грошей в обігу внаслідок операцій на монетарному ринку.

Величина грошового мультиплікатора визначається по формулі:

$$m = (1 / r) * 100\%$$

де m - величина грошового мультиплікатора

r - норма обов'язкових резервів

Цей показник відображає, у скільки разів може зрости (в порівнянні з спочатку внесеним депозитом) грошова маса внаслідок кредитно-розрахункових операцій комерційних банків. У цій формулі m означає кількість нових кредитних грошей, яка може бути створене одним доларом надмірних резервів при даній величині внесків.

Безготівкові розрахунки – це грошові розрахунки, що здійснюються шляхом заліку взаємних вимог, тобто без використання готівки.

Розрізняють такі основні форми безготівкових розрахунків: розрахунки платіжними дорученнями; розрахунки чеками, платіжними вимогами-дорученнями; акредитивну форму розрахунків і деякі інші.

➤ **Запитання для самоконтролю.**

1. Що таке грошовий оборот? Які особливості грошового обороту на макроекономічному та мікроекономічному рівнях?
2. Назвіть суб'єкти грошового обороту.
3. З яких секторів складається грошовий оборот, які між ними відмінності?
4. Які переваги та недоліки безготівкового обороту?
5. Дайте характеристику поняття «грошова маса».
6. Що таке грошові агрегати? Як вони формуються?
7. Які грошові агрегати визначає Національний банк України?
8. Який грошовий агрегат найкраще відображає функцію грошей як засобу обігу?
9. Що таке «грошова база»? З яких компонентів вона складається?
10. Як визначається швидкість обігу грошей? Які фактори впливають на швидкість обігу грошей?
11. Які чинники впливають на зростання в обігу грошової маси?

Рекомендована література: 4,5,6,8,17,18,20.

ТЕМА 3

ГРОШОВИЙ РИНОК.

Грошовий ринок – це сукупність всіх грошових ресурсів країни, які постійно переміщуються (розподіляються і перерозподіляються) під впливом попиту і пропозиції з боку різних економічних суб'єктів.

Грошовий ринок складається з безлічі потоків, по яких грошові кошти переміщуються від власників заощаджень до позичальників і інвесторів.

По видах інструментів грошовий ринок складається з трьох взаємопов'язаних і доповнюючих один одного, але окремо функціонуючих ринків: ринку позичкових капіталів, ринку цінних паперів і валютного ринку.

Ринок позичкових капіталів охоплює відносини, які виникають з приводу акумуляції кредитними установами грошових коштів фізичних і юридичних осіб і їх надання у вигляді позик на умовах поворотності, терміновості і платності. Таким чином, об'єктом оперування є не самі гроші,

а тільки право на тимчасове користування грошовими коштами.

Ринок цінних паперів охоплює як кредитні відносини, так і відносини співволодіння, які оформляються спеціальними документами (цінними паперами), які можуть продаватися, купуватися, погашатися.

У залежності від призначення і ліквідності фінансових активів, які обертаються на фінансовому ринку, можна виділити два основних його сегмента: ринок грошей і ринок капіталів. На першому з них продаються і купуються грошові кошти у вигляді короткострокових позик і фінансових активів (боргові зобов'язання до 1 року), на другому грошові кошти у вигляді середньо- і довгострокових кредитів і фінансових активів терміном більше за рік.

Учасниками (суб'єктами) грошового ринку є банки, держава, спеціальні фінансово-кредитні організації, які продають і купують, як правило, короткострокові боргові зобов'язання. Крім традиційних учасників, на ринку грошей функціонують посередницькі організації.

Об'єктом купівлі-продажу на ринку грошей є тимчасово вільні грошові кошти.

Головною функцією грошового ринку є балансування попиту і пропозиції грошей і формування ринкового рівня процента як ціни грошей.

Попит на гроші залежить від таких економічних змінних: рівня цін (інфляції), реальних доходів і норми процента.

Попит на гроші - це попит на реальні грошові залишки, або, іншими словами, це величина грошових залишків, визначена з урахуванням їх купівельної спроможності.

Пропозиція грошей – бажання економічних суб'єктів позичити певну частину своїх активів ради отримання прибутків.

На макроекономічному рівні пропозиція грошей має своєю природною межею загальну масу грошей в обігу (по агрегату M1) і не може перевищувати його, як би ні змінювалася прибутковість фінансових активів.

Запитання для самоконтролю.

1. Що таке грошовий ринок? Чим відрізняється операції купівлі продажу на грошовому і фінансовому ринках?
2. Що є об'єктом та суб'єктом на грошовому ринку?
3. Що є інструментом купівлі продажу на грошовому ринку?
4. На які сектори поділяється грошовий ринок?
5. Чим характерні потоки грошей у секторі прямого фінансування грошового ринку?
6. Чим характерні потоки грошей у секторі непрямого фінансування?
7. Що таке фінансові посередники і які установи до них відносять?
8. Дайте характеристику структурі грошового ринку?
9. Чим відрізняється ринок грошей від ринку капіталів?
10. Які фактори спричиняють зміни в попиті на гроші?
11. Поясніть процес грошово-кредитної мультиплікації.
12. Обґрунтуйте мотиви та чинники, що визначають параметри попиту на гроші.

Рекомендована література: 6,7,8,11,12,13,18.

ТЕМА 4.

ГРОШОВІ СИСТЕМИ.

Грошова система – це форма організації грошового обороту в країні, встановлена загальнодержавними законами. Ці закони визначають основні принципи, правила, нормативи і інші вимоги, які регламентують відносини між суб'єктами грошового обороту.

Грошова система кожної країни має свої специфічні ознаки, але всі грошові системи включають такі елементи:

- Назва грошової одиниці;
- Масштаб цін (величина грошової одиниці);
- Види і купюрність грошових знаків, які мають статус законного засобу платежу;
- Механізм грошово-кредитного регулювання;
- Сегментація безготівкових грошових розрахунків;
- Регламентація готівкового грошового обороту;
- Регламентація режиму валютного курсу і операцій з валютними цінностями;
- Регламентація режиму банківського процесу.

Масштаб цін являє собою величину грошової одиниці даної країни. В епоху, коли гроші мали натурально-речовинну форму, зокрема, золота і срібла, масштаб цін встановлювався державою за допомогою визначення вагового вмісту металу в грошовій одиниці. Визначена таким способом величина грошової одиниці була важливим елементом системи ціноутворення. Адже купівельна здатність грошей не могла істотно відхилитися від вартості їх офіційного металевого змісту. Тому, змінюючи величину останнього, держава могла змінювати загальний рівень цін.

У сучасних умовах масштаб цін, як правило, змінюється стихійно, незалежно від волі держави, під впливом інфляційних процесів в економіці. Тобто місце і роль масштабу цін в ціноутворенні істотно змінилися. Вже не

держава свідомо змінює масштаб цін з метою впливу на рівень цін, а стихійні процеси в ціноутворенні змінюють масштаб цін, новий рівень якого надалі впливає на ціноутворення.

Види і купюрність грошових знаків визначає вищий законодавчий орган, який надає їм статус законного платіжного засобу, тобто покладає на державу відповідальність за їх забезпечення. Всі інші платіжні засоби такого статусу не мають і взагалі не повинні поступати в оборот. Органи державного контролю старанно стежать за тим, щоб не допустити використання грошових сурогатів або фальшивих грошових знаків.

Якщо ж чинне законодавство дозволяє обіг інших платіжних засобів, наприклад векселів, чеків, то воно визначає умови їх обігу, відповідальність емітентів цих засобів і механізм реалізації такої відповідальності. Держава не несе відповідальність за їх забезпечення.

Грошові системи можна класифікувати за різними критеріями. *По характеру функціонування* розрізняють само регульовані і регульовані грошові системи.

Саморегульованими були системи, які базувалися на використанні в ролі грошей благородних металів і обслуговуванні сфери обігу повноцінними монетами і розмінними банкнотами. Історично вони виступали в формах біметалізму і монометалізму.

При *біметалізмі* роль загального еквівалента законодавчо закріплювалася за двома металами – золотом і сріблом. Недолік – на ринку паралельно функціонували дві валюти і існували дві системи цін. Між ними виникав постійний антагонізм, що вимагало від держави регулятивного втручання в співвідношення між золотою і срібною валютами. У залежності від міри такого втручання розрізняють декілька видів біметалічних грошових систем: система паралельних валют, система подвійної валюти і система «кульгаючої» валюти.

При *системі паралельних валют* співвідношення між золотими і срібними монетами однакового номіналу встановлювалося на ринку стихійно

- під впливом попиту і пропозиції. Ринкові зміни співвідношення валют спричиняли постійні коливання подвійної системи цін.

При *системі подвійної валюти* ввели законодавчу фіксацію співвідношення золотих і срібних монет при їх відкритому карбуванні. Рівень цін одного виду автоматично перераховувався у другий по встановлених зафіксованих співвідношеннях. Але незабаром в цій системі виявився іншою недолік - ринкове співвідношення між золотом і сріблом відхилялося від офіційно фіксованого.

Система «кульгаючої» валюти - введення закритого карбування срібних монет.

Монометалізм – це грошова система, при якій тільки один благородний метал виконує роль грошей. Золотий монометалізм також пройшов декілька стадій розвитку і відповідно існував в декількох видах:

золотомонетного стандарту (безпосередній обіг золотих монет і вільний обмін банківських білетів на золоті монети);

золотозливкового стандарту (золоті монети в обіг не випускалися, але держава гарантувала обмін банкнот центрального банку на стандартні злитки золота)

золотодевізного стандарту (допускався вільний обмін національної валюти на розмінну на золото іноземну валюту (девіз).

Після світової економічної кризи 1929 - 1933 рр. були ліквідовані останні форми монометалізму.

Почалася епоха **регульованих** грошових систем.

У залежності від характеру механізму регулювання пропозиції грошей виділяють системи паперового і кредитного обігу.

Система паперово-грошового обігу базується на використанні емісії грошей для покриття бюджетного дефіциту. Вона може здійснюватися в двох формах: 1) емісії грошових знаків державним казначейством. 2) прямого використання кредитної емісії центрального банку для покриття дефіциту державного бюджету.

Система кредитного обігу засновується на використанні і емісії грошей для кредитування економіки.

За *характером економічної системи*, в межах якої здійснюється грошовий оборот, регульовані грошові системи розділяються на системи ринкового і неринкового типу.

Грошові системи за *характером регулювання валютних відносин* в країні розділяються на відкриті і закриті.

Грошово кредитна політика – це сукупність заходів в сфері грошового обігу і кредитних відносин, які здійснює держава з метою регулювання економічного зростання, стримування інфляції, забезпечення зайнятості і балансування платіжного балансу.

Суб'єктом грошово-кредитної політики виступає держава, яка регулює цю сферу через свої представницькі органи – центральний банк і відповідні урядові структури. Зрозуміло, що визначальна роль в здійсненні комплексу заходів держави в сфері грошового обігу і кредитних відносин належить *центральному банку*.

Розрізняють дві групи інструментів грошово-кредитного регулювання: інструменти прямого (директивного) і опосередкованого впливу на основні параметри грошового обігу.

До самих важливих **засобів прямого регулювання** можна віднести:

- механізми готівкової емісії
- встановлення стелі кредитів центрального банку який надається уряду і банківським установам.
- пряме регулювання кредитних операцій банків, визначення маржі, стелі на вартість кредитних ресурсів, які виділяються згідно з пріоритетами макроекономічної політики для фінансування окремих галузей економіки, обмеження споживчого кредиту.

Система опосередкованого регулювання грошового обігу є елементом економічних методів державного управління. Вона охоплює 3 класичних за змістом механізмів монетарної політики:

1. Операції на відкритому ринку зводяться до здійснення купівлі і продажу центральними банками на фондовому ринку державних цінних паперів.

2. Управління обов'язковими резервами. Змінюючи норму обов'язкового резерву, центральний банк безпосередньо впливає на пропозицію грошей і банківського кредиту. Якщо зменшується норма обов'язкових резервів, комерційні банки отримують можливість збільшити ліквідність своїх активів і вдатися за допомогою додаткового кредитування до емісії нових грошей. Коли норма резерву підвищується, ці можливості звужуються.

Запитання для самоконтролю.

1. У чому суть грошової системи, її призначення та місце в економічній системі?
2. Які основні типи грошових систем Ви знаєте?
3. Які особливості процесу запровадження національної валюти України?
4. Місце і роль центрального банку в державному регулюванні грошової сфери.
5. У чому суть грошово-кредитної політики?
6. Як впливає облікова політика на грошову сферу?
7. Які основні джерела покриття дефіциту державного бюджету?

Рекомендована література: 6,7,8,11,12,13,18.

ТЕМА 5.

ІНФЛЯЦІЯ ТА ГРОШОВІ РЕФОРМИ.

Інфляція - процес знецінення грошей внаслідок надмірної емісії і переповнення каналів обігу грошовою масою. Зовні вона виявляється в зростанні загального рівня цін і зниженні купівельної здатності грошей.

Сучасна інфляція пов'язана із загальним несприятливим станом економічного розвитку країни. Першопричина інфляції - диспропорції між різними сферами народного господарства: накопиченням і споживанням, попитом і пропозицією, доходами і витратами держави, грошовою масою в обігу і потребами господарства в грошах.

Сучасній інфляції властивий ряд особливостей: якщо раніше вона мала локальний характер, то зараз повсюдний, всеосяжний. Якщо раніше інфляція охоплювала більший або менший період, тобто мала періодичний характер, то зараз - хронічний.

Необхідно розрізнявати внутрішні і зовнішні чинники (причини) інфляції. Серед внутрішніх чинників можна виділити грошові (монетарні) і не грошові чинники.

До *грошових* відносяться чинники, що спричиняють підвищення грошового попиту над товарною пропозицією, внаслідок чого відбувається порушення вимог закону грошового обігу. Серед них: криза державних фінансів: дефіцит бюджету, зростання державного боргу, емісія грошей, а також збільшення кредитних знарядь обігу внаслідок розширення кредитної системи, збільшення швидкості обігу грошей і інш.

Негрошові - чинники, які ведуть до первинного зростання витрат і цін товарів, що підтримується подальшим підтягненням грошової маси до їх рівня, що зріс. До них відносять диспропорції господарства, циклічний розвиток економіки, монополізація виробництва, незбалансованість інвестицій, державно-монополістичне ціноутворення, кредитна експансія, екстраординарні обставини соціально-політичного характеру і інші.

Зовнішніми чинниками інфляції є світові структурні кризи (сировинна, енергетична, валютна), валютна політика держав, направлена на експорт інфляції в інші країни, нелегальний експорт золота, валюти.

У залежності від темпів зростання цін на ринку розрізняють такі види інфляції:

Повзуча інфляція настає тоді, коли темпи зростання цін не перевищують 10% в рік. Вона характеризується надмірною емісією і прискореним накопиченням грошової маси в каналах звертання без помітного підвищення або при незначному збільшенні цін. Є стимулюючим фактором.

Галопуюча інфляція коли темпи зростання цін досягають 10-100% в рік. На цій стадії відбувається швидке зростання цін. Відбувається спад виробництва і скорочення товарообороту, втрачається стимул до інвестицій. Інфляція породжує відтік капіталу з виробничої сфери в сферу обігу. Гроші з сфери накопичення або зберігання переходять в сферу обігу. Всі прагнуть швидше позбутися грошей на руках, що прискорює їх оборот. А це стає додатковим стимулятором інфляційного процесу. Багато хто переходить на бартерні операції або продаж за іноземну валюту. Тобто гроші не тільки перестають бути засобом накопичення, але і частково втрачають свою робочу функцію – засобу обігу.

Гіперінфляція - за щорічних темпів приросту цін понад 100%, властива країнам в окремі періоди, коли вони переживають корінну ломку своєї економічної структури. На стадії гіперінфляції домінує нестабільність цін у всіх секторах економіки, яка викликає хаос на ринку і нееквівалентний перерозподіл прибутків і багатства в суспільстві.

В умовах гіперінфляції гроші продовжують втрачати свої функції, розповсюджуються бартерні операції, порушується фінансово-кредитний механізм, росте загальна економічна, соціальна і політична нестабільність.

У період гіперінфляції реальний попит на гроші падає, що значно знижує їх купівельну здатність. Знецінюються не тільки гроші, але і цінні

папери, страхові поліси, депозити і т.д.

У залежності від причин розрізняють два типи інфляції: інфляцію попиту і інфляцію витрат виробництва.

Інфляція попиту. Традиційно інфляція виникає при надмірному попиті. Попит на товари більше, ніж пропозиція товарів, в зв'язку з тим, що виробничий сектор не спроможний задовольнити потреби населення. Цей надлишок попиту веде до зростання цін. Багато грошей при малій кількості товарів.

Інфляція витрат виробництва. Зростання рівня цін через дорожчання компонентів виробництва і збільшення собівартості продукції.

Антиінфляційна політика - комплекс заходів з державного регулювання економіки, спрямованих на боротьбу з інфляцією. Намітилися два основних шляхи такої політики: дефляційна політика і політика доходів.

Дефляційна політика включає методи обмеження платоспроможного попиту через фінансовий і грошово-кредитний механізми. Вона проводиться за умов, коли причиною інфляції є тиск зайвих грошей в каналах обігу. Щоб зменшити надходження зайвих грошей в обіг, скорочуються витрати державного бюджету. Для вилучення з обігу зайвих грошей, які надійшли туди раніше, широкого використовується посилення податкового тиску на доходи. З метою вилучення частини зайвих грошей часто випускаються державні позики.

Важливим інструментом дефляційної політики є пряме лімітування випуску готівки в обіг і застосування інструментів опосередкованого регулювання, спрямованого на зменшення грошової маси (збільшення облікової ставки центрального банку, норми обов'язкових резервів тощо).

Ця політика може дати бажаний антиінфляційний ефект, але її реалізація пов'язана з різними труднощами, оскільки посилює соціальне напруження в суспільстві, загрожує економічною кризою, банкрутством підприємств, зменшенням зайнятості і, взагалі, приводить до сповільнення економічного зростання.

Політика доходів передбачає державний контроль за цінами і заробітною платою шляхом фіксації їх на певному рівні (заморожування) або встановлення темпів їх зростання на певному рівні. Цей метод широко використовувався в колишньому СРСР. У країнах Заходу далеко не всі уряди вирішувалися використати його через можливі негативні економічні і соціальні наслідки. Адже заморожування цін - це пряме втручання в приватне підприємництво і в сферу ринку. Першим негативним наслідком цього є товарний дефіцит і розвиток «чорного ринку». Заморожування з/п викликає незадоволення працівників і посилює соціальне напруження.

Грошова реформа - повна або часткова перебудова грошової системи, що проводиться державою з метою стабілізації грошового обігу.

У залежності від мети проведення і глибини перебудови державою існуючої грошової системи реформи можна класифікувати таким чином:

1. **Становлення нової грошової системи.** Реформи такого змісту передбачають не тільки впровадження в обіг нової грошової одиниці, але і функціональну структурну перебудову всієї системи грошово-валютних і кредитних відносин. Вони були типові при переході від біметалізму до монометалізму і далі до золотодевізного стандарту і обігу паперових грошей, при створенні нових держав (розпад колоніальних імперій або виходу республік з складу колишнього СРСР).
2. **Часткова заміна грошової системи,** коли реформуються окремі її елементи: назва і величина грошової одиниці, види грошових знаків, порядок їх емісії і характер забезпечення. Застосовуються при зміні влади.
3. **Проведення спеціальних стабілізаційних заходів** з метою гальмування інфляції або подолання її наслідків.

Важливе значення для успіху реформи має правильний вибір методу стабілізації національної валюти. У залежності від економічного становища країни, міри знецінення грошей, політики держави використовуються такі методи: деномінація, нуліфікація, девальвація, ревальвація.

Деномінація - обмін всіх старих грошових знаків на нові в певній

пропорції з одночасним перерахуванням в цій пропорції цін, тарифів, заробітної плати, пенсій, платіжних зобов'язань тощо. Він отримав назву методу «закреслення нулів», тобто відбувається укрупнення масштабу цін.

Нуліфікація - проголошення державою знецінених грошових знаків недійсними. Цей метод застосовується в безнадійних випадках, коли відбувається дуже сильне падіння купівельної здатності грошей і їх обмін на нові гроші стає недоцільним. Тобто мова йде про анулювання існуючих грошових знаків, щоб почати все з чистого листа. У такій формі нуліфікація зустрічається рідко (в кінці 18 ст. у Франції). Частіше знецінені гроші вилучаються із обігу обміном на нові знаки в надзвичайно низькій, абсолютно символічній пропорції.

Девальвація - знецінення національної грошової одиниці в порівнянні з іноземною валютою або міжнародними валютно-розрахунковими одиницями. Виявляється в зниженні курсу національної валюти. Причиною девальвації є інфляція і хронічний дефіцит платіжного балансу. У сучасних ринкових умовах девальвація може проводитися цілеспрямовано як метод валютної політики держави з метою впливу на розвиток зовнішньоекономічних відносин: посилення демпінгу, підвищення конкурентоздатності продукції, урегулювання платіжного балансу і т.д.

Ревальвація - підвищення курсу вартості національної валюти до іноземних або міжнародних валют. Головна причина ревальвації тривале активне сальдо платіжного балансу держави, що означає наявність дефіциту у його партнерів. Причиною ревальвації може бути якась велика валютна спекуляція, коли на національну валюту обмінюється така сума іноземної валюти, яка перевищує інтервенті можливості центрального банку. Також поштовхом до ревальвації може бути значне фінансування в рамках допомоги з боку міжнародних валютно-кредитних організацій, оскільки збільшується пропозиція іноземної валюти на міжбанківській валютній біржі.

Ревальвація вигідна для імпортерів і кредиторів. Після ревальвації стає

дорожче експорт, оскільки іноземні імпортери вимушені давати більше власної валюти за ревальвовану, але це погіршує конкурентноздатність експортера. Одночасно стає дешевше імпорт, оскільки для оплати імпортних товарів національної валюти треба менше. Кредитори, які надали кредити нерезидентам у національній валюті, після її ревальвації отримують значну вигоду, і ринкова ціна її у іноземній валюті буде збільшуватися по мірі ревальвації. Для населення, з одного боку, ревальвація приваблива тим, що вона приводить до зниження цін на імпортні товари і припиняє інфляцію, але з іншого - вона приводить до зменшення експорту, що створює реальну загрозу безробіття.

За способом проведення грошові реформи поділяються на три типи:

1) *грошові реформи формального типу*, які зводяться тільки до впровадження нового зразка купюри з одноразовим або поступовим вилученням функціонуючого. Обмін здійснюється в співвідношенні 1:1. Мотивом для такої заміни може бути недостатній захист купюри старого зразка або її масова фальсифікація, зміна державної символіки тощо.

2) *грошові реформи конфіскаційного типу*, або «шокові реформи». Передбачають здійснення комплексу явних або замаскованих заходів конфіскаційного характеру:

- встановлення ліміту на обмін банкнот;
- заморожування частки депозитів понад встановлений рівень;
- тимчасове припинення валютно-обмінних операцій.

Мета цих і подібних заходів - конфіскація незаконних доходів, отримання додатково доходу державою.

3) *грошові реформи паралельного*, або консервативного типу. Нова грошова одиниця, розширюючи сферу свого функціонального застосування, витісняє старі гроші поступово. У результаті протягом певного часу, коли в обігу знаходяться дві грошові одиниці - стара і нова, відбувається відповідна сегментація сфери грошового обігу.

Запитання для самоконтролю.

1. Дайте визначення поняття інфляції.
2. У чому полягають причини інфляції?
3. Чи всяке зростання цін є інфляцією? Чи зводиться інфляція тільки до зростання цін?
4. Що таке повзуча, галопуюча, гіперінфляція?
5. Чи завжди інфляція негативно впливає на економіку?
6. Чому в Україні інфляція набувала форми стагфляції?
7. Назвіть особливості інфляційного процесу в Україні.
8. Дайте визначення поняттю грошової реформи.
9. Які види грошових реформ Ви знаєте?
10. Назвіть основні особливості грошової реформи в Україні в 1996 р.

Рекомендована література: 3,4,5,6,7,8,9,21,22

ТЕМА 6.

ВАЛЮТНИЙ РИНОК І ВАЛЮТНІ СИСТЕМИ.

Валюта — це не просто гроші чи грошова одиниця тієї чи іншої країни. Це насамперед грошові цінності, які обслуговують зовнішньоекономічні відносини. Валюта може бути:

- Національна валюта,
- Колективна валюта,
- Іноземна валюта.

Уся сфера економічних відносин, в якій зв'язки між суб'єктами здійснюються з використанням валютних коштів, називається валютними відносинами.

Тому валютні відносини за своїм обсягом можуть не збігатися з зовнішньоекономічними відносинами.

З метою державному регулювання і контролю створюються так звані валютні системи як сукупності законодавчо визначених принципів, норм, правил організації валютних відносин.

Валютні системи бувають

- національні,
- регіональні (міжнародні)
- світова.

Основними інструментами валютної політики є:

- курсова політика,
- облікова політика та інші інструменти монетарної політики,
- валютна інтервенція,
- регулювання сальдо платіжного балансу,
- формування та використання золотовалютних резервів,
- політика валютних обмежень.

Важливу роль у забезпеченні нормального функціонування валютної системи відіграють централізовані золотовалютні резерви країни. Вони мають подвійне призначення:

- забезпечити країні запас ліквідності, достатній для виконання всіма резидентами своїх зовнішньоекономічних зобов'язань, якщо для цього недостатньо їх поточних валютних надходжень;
- надати в розпорядження органів монетарного регулювання додатковий інструмент впливу на грошову масу, валютний курс та інші показники для досягнення цілей монетарної і валютної політики.

Світова та міжнародна валютні системи є функціональними структурами валютних відносин.

У своєму еволюційному розвитку світова валютна система пройшла три основні етапи — золотого, золотовалютного (доларового) та паперововалютного (девізного) стандарту. Міжнародні (регіональні) валютні системи є результатом взаємної інтеграції національних грошових та валютних відносин групи країн. Вони тісно взаємодіють між собою та зі світовою валютною системою на глобальному рівні

Валютний курс - це співвідношення, за яким одна валюта обмінюється на іншу, тобто це ціна грошової одиниці однієї країни, виражена в грошових одиницях іншої країни, при операціях купівлі-продажу. Така ціна може встановлюватися виходячи з співвідношення попиту і пропозиції на певну валюту в умовах ринку, або бути суворо регламентованою рішенням уряду

або його головним фінансово-кредитним органом.

Основою визначення валютного курсу є співвідношення купівельної спроможності різних національних валют. Купівельна спроможність валюти визначається вартістю певного набору товарів і послуг, які можна придбати за відповідну грошову одиницю в порівнянні з базисним періодом.

Співвідношення купівельної спроможності окремих валют до певної групи товарів і послуг в двох країнах визначає паритет купівельної спроможності (ПКС).

Розрізняють два основних види валютних курсів - фіксовані і плаваючі валютні курси, а також їх певні різновиди.

Фіксований - обмінний курс двох валют, зафіксований міждержавною угодою на відповідному рівні.

Плаваючий - змінюється під впливом попиту і пропозиції на ринку, що, в свою чергу, залежить від стану платіжного балансу країни, співвідношення процентних ставок і темпів інфляції, очікувань учасників ринку, офіційної валютної інтервенції тощо.

Змішані режими валютних курсів впроваджуються з метою стимулювання або заборони певних видів або напрямів зовнішньоекономічної політики держави.

Валютними операціями називають певні банківські і фінансові операції, пов'язані з переходом права власності на валютні цінності. Це використання валютних цінностей як способу платежу; вивіз, ввезення, пересилка і передача валютних цінностей; отримання і надання кредитів, нарахування процентів, дивідендів; залучення інвестицій, придбання цінних паперів і інші операції, здійснення яких відбувається тільки при умові отримання відповідних ліцензій Національного банку України.

Запитання для самоконтролю.

1. Що являє собою поняття “валюта”?
2. Які види валют Ви можете навести?
3. Що таке валютні відносини? Хто є учасниками валютних відносин?
4. Що таке резервна валюта?

5. Що таке колективні валюти?
6. Що таке валютний курс та на основі чого він формується?
7. Які існують види валютних курсів та в чому полягає різниця між ними?
8. Що таке котирування валют?
9. Які поділяються валюти за ступенем конвертованості?
10. Що таке валютний ринок і в чому полягає його специфіка?
11. Що таке суб'єкти та об'єкти валютного ринку?
12. Що таке валютне регулювання та які органи його проводять?
13. Що таке девальвація і ревальвація? У чому їх суть і наслідки?
14. Визначте складові частини валютної системи?

Рекомендована література: 4,5,6,7,11,12,20,21.

ТЕМА 7.

КІЛЬКІСНА ТЕОРІЯ ГРОШЕЙ.

Кількісна теорія грошей виникла в XVI-XVIII ст. До основних положень цієї теорії потрібно віднести твердження про те, що:

- купівельна сила грошей, як і ціни на товари, встановлюються на ринку;
- в обігу перебувають всі гроші;
- купівельна здатність грошей зворотно пропорційна кількості грошей, а рівень цін прямо пропорційний кількості грошей.

Заслуга кількісної теорії складається у визначенні співвідношення між готівковою грошовою масою і номінальною величиною ринку товарів і послуг. Кількість грошей, обслуговуючих товарний обіг, дорівнює відношенню суми цін товарів до числа оборотів грошової одиниці.

Неокласичний варіант кількісної теорії отримав розвиток в двох основних теоріях:

- 1) трансакційний варіант Фішера
- 2) кембріджська версія

Американський економіст *Фішер* виходив з категорії «купівельна сила грошей», яка, на його думку, залежить від таких чинників:

- M - кількість готівки в обігу;
- V - швидкість обігу грошей;
- P - середньозважений рівень цін;

Q - кількість товарів;

M' - сума банківських депозитів;

V' - швидкість депозитно-чекового обігу.

Вважаючи, що сума грошей, сплачених за товари, дорівнює кількості товарів, помножених на загальний рівень товарних цін, Фішер приводить «рівняння обміну»

$$MV=PQ, \text{ а звідси: } P = MV / Q$$

Представники «кембріджської версії» кількісної теорії на перший план висувають попит на гроші, який розглядається поза обігом у вигляді касових залишків у окремих осіб і підприємств. До «касових залишків» відносять готівку і залишки на поточних рахунках. Тому визначають кількість грошей як суму касової готівки населення і підприємств, яка може бути визначена по формулі:

$$M = kPT,$$

$$\text{або } P = M / kT$$

де M грошова маса,

- P рівень цін,
- T товарна маса,
- k частка річних доходів осіб і фірм, яку вони бажають тримати в грошовій формі.

У традиціях кембріджської школи *Кейнс* важливе місце відвів аналізу мотивів накопичення грошей. У Кейнса їх три: трансакційний, передбачливість і спекулятивний.

Перші два мотиви переважно «об'єднуються» під загальною рубрикою трансакційного попиту, який залежить від суми товарообмінних угод або доходу і, як правило, пропорційний останньому.

Спекулятивний мотив – мотив зберігання грошей, який виникає з бажання уникнути втрат капіталу при зберіганні активів в формі облігацій в період очікуваної зміни норми позикового процента.

Кейнс вважав, що індивіди будуть тримати частину портфеля своїх активів в ліквідній формі, якщо будуть вважати, що володіння активами в іншій формі пов'язане із значним ризиком.

Кейнс допускає, що індивіди можуть зберігати своє багатство в двох видах активів – гроші (готівка або рахунки до запитання) або довгострокові облігації.

Облігації приносять процент, але з іншого боку, імовірність того, що процентна ставка на ринку цінних паперів може змінитися, несе з собою ризик того, що зміниться також ринкова ціна облігації.

Попит на спекулятивні залишки Кейнс зв'язував з динамікою цін фінансових активів або облігацій.

Як чинник, який регулює попит на спекулятивні залишки грошей, а також і весь попит, виступає норма процента. Зниження норми процента (r) підвищує спекулятивний попит (MdS).

Сучасний монетаризм, як теорія грошей, виник як спроба подолання наслідків інфляції. Монетаристи зосередили основну увагу на аналізі ролі грошей і грошового обігу в ділових циклах.

Типовий діловий цикл в своєму розвитку проходить чотири фази: фаза спаду, дно, розширення і пік (вища точка).

Досліджуючи поведінку грошей в діловому циклі прихильники теорії звернули увагу на закономірність, згідно з якою темпи збільшення грошової маси, яка знаходиться в обігу, йдуть по циклічній схемі, випереджаючи загальні тенденції розвитку ділового циклу.

Кількість грошей, які знаходяться в обігу, досягає свого піка і починає падати до вищої точки ділового циклу; таким же чином кількість грошей, які знаходяться в обігу, досягає нижчої точки і починає збільшуватися до того моменту, коли діловий цикл досягає дна.

Пропозиція грошей починає рости до моменту досягнення дна ділового циклу. А це, відповідно, впливає на реальний обсяг виробництва, в свою чергу, з деякою затримкою реальний обсяг виробництва впливає на темпи

зміни абсолютного рівня цін.

Представники монетаризму відводять грошам роль основного чинника, від якого залежить стан економіки.

Запитання для самоконтролю.

1. Які відмінності між металістичною та номіналістичною теоріями грошей?
2. Чим характеризуються умови, за яких виникла ККТГ? Які її основні постулати?
3. Які функції грошей визнають представники металістичної, номіналістичної та кількісної теорій?
4. Якими були причини виникнення ККТГ?
5. Які фактор впливають на “купівельну силу грошей” за І.Фішером?
6. Хто з представників “кембриджської версії” кількісної теорії вніс у її розвиток найбільший доробок?
7. Які економічні та політичні умови сприяли появі кейнсіанської версії кількісної теорії грошей?
8. Які основні положення та причини перемоги доктрини Дж.Кейнса?
9. У чому неминучість інфляційних наслідків реалізації неокейнсіанських концепцій?
10. В яких економічних та політичних умовах зародився сучасний монетаризм та яка його мета?

Рекомендована література: 5,6,7,8,13,14,15,17,21.

ТЕМА 8.

НЕОБХІДНІСТЬ І СУТНІСТЬ КРЕДИТУ.

Причиною виникнення кредиту була необхідність одного товаровиробника продати свій товар, а покупця — купити його, коли він ще не отримав гроші за свій товар. Проте з розвитком суспільного відтворення з'явилося чимало інших чинників, що зумовлюють необхідність кредиту. Центральне місце серед них посідає коливання потреб у коштах і джерелах їх формування, які виникають у юридичних і фізичних осіб та держави.

Сутність кредиту полягає не в масі позиченої вартості, а в тих економічних відносинах, які виникають у зв'язку з рухом вартості на засадах зворотності та платності. Ці відносини характеризуються низкою

специфічних рис, які конституують явище кредиту і відрізняють його від інших економічних явищ.

Кредит є вартісною категорією і з цього погляду має багато спільного з іншими економічними категоріями — грошима, фінансами, торгівлею, капіталом тощо. Разом з тим це самостійна категорія, яка має свої функції і особливе призначення в економічному житті суспільства.

Об'єктом кредиту є та вартість, яка передається в позичку одним суб'єктом іншому.

Суб'єкти кредиту – це кредитори і позичальники.

Кредитори – це учасники кредитних відносин, які мають у своїй власності вільні кошти і передають їх у тимчасове користування іншим суб'єктам. Кредиторами можуть бути фізичні особи, юридичні особи, держава. Особливе місце серед кредиторів займають банки. Вони спочатку мобілізують кошти в інших суб'єктів а потім самі надають їх у позички своїм клієнтам.

Позичальники – це учасники кредитних відносин, які мають потребу в додаткових коштах і одержують їх у позичку від кредиторів. Характерна ознака кредитора – він стає тимчасовим розпорядником запозичених коштів.

Позичальниками можуть бути ті ж особи, що й кредитори.

Причини виникнення і функціонування кредитних відносин пов'язані з необхідністю забезпечення безперервності процесу відтворення. Закономірністю, що створює можливість функціонування кредиту, є тимчасове вивільнення грошових коштів у одних суб'єктів і поява тимчасової потреби в них у інших.

Тимчасову нестачу коштів одних суб'єктів можна заповнити за рахунок тимчасового надлишку коштів інших.

Процес акумуляції тимчасово вільних грошових коштів і їх перерозподіл здійснюються за допомогою кредиту.

Завдяки кредиту скорочується час на задоволення господарських і особистих потреб. Кредитори, що володіють вільними ресурсами, тільки

завдяки їх передачі позичальнику мають можливість отримати від нього додаткові грошові кошти.

Для того, щоб виникли кредитні відносини необхідні певні економіко-правові умови:

1. Необхідність матеріальної відповідальності учасників кредитної операції за виконання взятих на себе зобов'язань.
2. Вони повинні бути юридично самостійними особами.
3. Збіг економічних інтересів кредитора і позичальника.

Кредит можна охарактеризувати як відносини між кредитором і позичальником з приводу зворотного руху вартості.

Об'єктом кредитної операції, з приводу якого виникає кредитне відношення, виступає вартість, що позичається.

Запитання для самоконтролю.

1. Що є загальноекономічною причиною необхідності кредиту?
2. Які передумови виникнення кредитних відносин?
3. Яка суперечливість вирішується за допомогою кредиту?
4. У чому сутність кредиту? Які існують дискусії щодо сутності кредиту?
5. За якими ознаками відносини між економічними суб'єктами можна віднести до кредитних?
6. Що є спільного між кредитом та грошима, кредитом та фінансами?
7. Які існують основні принципи організації кредитних відносин?

Рекомендована література: 1,4,9,11,12,14,15,17,19,20.

ТЕМА 9.

ВИДИ, ФУНКЦІЇ ТА РОЛЬ КРЕДИТУ.

Банківський кредит являє собою рух позикового капіталу, що надається банками у позику за плату на умовах забезпеченості, поверненості, терміновості. Кредиторами виступають банки, а позичальниками юридичні і фізичні особи.

Банки можуть надавати кредити як у національній, так і в іноземній валюті. Кредити видаються внаслідок укладення кредитного договору для

кожного позичальника індивідуально, так, щоб ступінь ризику кредитної операції був мінімальним.

Банківський кредит може бути прямим (банк - позичальник) і непрямим (через посередника).

Основні принципи кредиту: поверненість, терміновість, платність, забезпеченість, цільовий характер кредиту.

Об'єкти кредитування:

- Кредит в основний капітал;
- Кредит в оборотний капітал;
- Кредит на споживчі потреби.

За характером повернення розрізняють кредити:

- З одноразовим поверненням;
- З погашенням у розстрочку.

За термінами користування:

- Короткостроковий; (до 1 року)
- Середньостроковий, (1 – 3 роки)
- Довгостроковий. (понад 3 роки).

За забезпеченістю –

- забезпечені,
- незабезпечені,
- іпотечні (під заставу нерухомого майна).

Державний кредит – це кредит одним учасників якого (позичальником або кредитором) є держава. Такий кредит може бути внутрішнім і зовнішнім.

Форми реалізації:

Випуск облігацій внутрішніх чи зовнішніх державних або муніципальних позик.

Оформлення казначейських зобов'язань.

Комерційний кредит – форма кредиту, яка надається шляхом продажу товарів із відстроченням платежу та з поверненням боргу грошима. Як

правило такий кредит є короткостроковим. Може бути у вигляді:

- Вексельного кредиту;
- Дебіторсько-кредиторської заборгованості;
- Авансу;
- Тимчасової фінансової допомоги;
- Лізингу;
- Облігаційні позики.

Міжнародний кредит – це переміщення позичкового капіталу з однієї країни в іншу. Його суб'єкти – банки, підприємства, населення, держава. Характерна ознака – належність кредитора і позичальника до різних країн.

Споживчий кредит – кредит, який надається юридичним чи фізичним особами на споживчі цілі. Може надаватись банками і кредитними установами небанківського типу а також юридичними і фізичними особами.

Характеристика іпотечного, вексельного, лізингового кредитів.

Іпотечний, вексельний, лізинговий кредит є комерційним кредитом.

Іпотечний кредит – позика під заставу нерухомості – землі і міських будівель.

Вексельний кредит – комерційний кредит, коли товар береться у борг, з оформленням векселем. Вексель – цінний папір, що засвідчує боргове зобов'язання боржника сплатити необхідну суму у вказаний час з виплатою відсотків.

Лізинговий кредит – передача майна в оренду з можливістю його подальшого викупу і з платою лізингових відсотків за користування майном.

Позичковий процент є платою за користування позичковим капіталом, його ціною.

Джерелом сплати проценту є додаткова вартість, що створюється у процесі виробництва, а його кількісним визначенням – його ставка або норма.

Норма позичкового процента – це відношення суми річного доходу.

Одержаного на позичковий капітал, до суми капіталу, наданого у позичку, помножене на 100.

На практиці норма процента виступає у формі процентної ставки – відносної величини доходу до суми боргу за одиницю часу.

Інтервал часу називається періодом нарахування процентів

Рівень норми процента залежить від співвідношення попиту та пропозиції позичкового капіталу.

Чинники, які впливають на норму процента:

- Розміри грошових заощаджень,
- Масштаби виробництва,
- Сезонність умов виробництва та реалізації продукції.
- Темпи інфляції
- Своєчасність повернення кредиту
- Рівень грошово–кредитного регулювання економіки ЦБ.
- Міжнародні чинники.

Способи нарахування проценту:

- Прості проценти
- Складні проценти.

Маржа – різниця між процентними ставками за наданий кредит і залучені ресурси.

Функції кредиту та їх класифікація.

- Перерозподільна функція кредиту – (переміщення ресурсів між окремими суб'єктами економічних відносин.)
- Забезпечення потреб обороту в платіжних засобах – (кредит забезпечує найкращі передумови для ефективного регулювання обороту грошей.)
- Контрольно – стимулююча функція кредиту – (контроль за економічною поведінкою позичальників.)
- Капіталізація вільних грошових доходів – (гроші, передаючись у

позику приносять дохід своїм власникам.)

Розвиток кредитних відносин у перехідній економіці України.

У 1989р в Україні почались створюватися комерційні банки які стали основними кредиторами. Особливості кредитування того періоду – кредитоспроможність боржника, нотаріальне засвідчення його. Проблеми – дефіцит власних кредитних ресурсів, купівля необхідних ресурсів у НБУ і у інших КБ.

1993 р – знецінення капіталів КБ у зв'язку з інфляцією, та запровадження НБУ жорсткої монетарної політики. (підвищення базової процентної ставки, норм обов'язкових резервів, застосування „кредитної стелі”).Креза неплатежів.

1995 – 1996р – банки майже відмовились від кредитування реальної економіки у зв'язку з відсутністю надійних позичальників.

1999 – 2000р – кредитування реальної економіки, розвиток споживчого кредиту.

2001р – 2002 р – зменшення процентної ставки, що привело до розвитку кредитних відносин як з фізичними так і юридичними особами.

Еволюція державного та споживчого кредиту.

Державний кредит – це кредит, одним з учасників якого (позичальником або кредитором) є держава в особі уряду чи місцевих органів самоврядування. Такий кредит не має конкретного цільового призначення. Державний кредит може бути внутрішнім і зовнішнім.

Державний кредит реалізується такими способами:

- Випуск облігацій внутрішніх чи зовнішніх державних або муніципальних позик.
- Оформлення казначейських зобов'язань.

Як правило державний кредит надається у формі грошей чи валюти, але в період потрясінь, хаосу, чи розладу грошової системи він може надаватись у товарній формі.

Споживчий кредит – це кредит, який надається юридичним чи фізичним особам на споживчі цілі. Може надаватись як банками так і кредитними установами небанківського типу, а також юридичними і фізичними особами.

Споживчий кредит відіграє значну роль у задоволенні соціальних потреб населення. Він сприяє отриманню речей та послуг значно раніше, ніж будуть накопичені заощадження для їх придбання, тобто дає можливість отримувати те, чого без цього кредиту довелось би ще довго чекати або без кредиту взагалі було б недоступне.

Основні принципи кредиту: поверненість, терміновість, платність, забезпеченість, цільовий характер кредиту.

Платність кредиту. Позиковий процент. Цей принцип виражає необхідність не тільки прямого повернення позичальником отриманих від банку кредитних ресурсів, але і оплати права на їх використання. Економічна суть плати за кредит відбивається в фактичному розподілі додатково отриманого за рахунок його використання доходу між позичальником і кредитором.

Ставка (або норма) позикового процента (Н) визначається як відношення суми річного доходу, отриманого на позиковий капітал (Д), до суми наданого кредиту (К). Вона виступає як ціна кредитних ресурсів.

$$H = D/K * 100\%$$

Підтверджуючи роль кредиту як одного з товарів, що пропонуються на спеціалізованому ринку, платність кредиту стимулює позичальника до його найбільш продуктивного використання.

На розмір процентної ставки за кредити впливають різні чинники. Логічно розподілити їх на макро- і мікроекономічні.

Розмір процентної ставки на макрорівні залежить від:

- попиту і пропозиції на ринку позикових капіталів. Природно, наслідком підвищеного попиту на кредити є підвищення процентної ставки. Але це не завжди так.

- стабільності грошового ринку в країні. Чим вище темп інфляції, тим більшою має бути плата за кредит, оскільки зростає ризик банку.
- рівня облікової ставки центрального банку. За основу процентної ставки, як правило, беруть облікову ставку центрального банку плюс «маржа» (різниця між процентною ставкою за кредит, і ставкою, яку банк сам сплачує за залучені ресурси).

Серед мікроекономічних чинників впливу на розмір процентної ставки можна виділити:

- *мета кредиту*: процентні ставки за кредити, що надаються на поточне фінансування виробничих потреб, як правило самі низькі, що визначено короткостроковим характером їх використання. Кредити, що надаються торгово-посередницьким фірмам, - дорожчі, оскільки тут підвищений ступінь ризику.
- *Розмір кредиту*: розмір процентної ставки за великі кредити буває більш низьким, ніж за користування маленькими кредитами, оскільки витрати, пов'язані з кредитною послугою не залежать від розміру кредиту. Крім того, великі кредити надаються надійним позичальникам, імовірність банкрутства яких, як правило, більш низька.
- *Термін кредиту*: чим більший термін, тим вище процентна ставка, оскільки більший ризик втрат від неповернення кредиту або знецінення позичених коштів внаслідок інфляції.
- *Рівень ризику*: чим більше ризик - тим вище процент.

Запитання для самоконтролю.

- Які критерії покладені в основу класифікації форм і видів кредиту?
- Назвіть основні відмінності комерційного кредиту. Чим пояснюється обмежена сфера його застосування?
- Чому процент за кредит є важливим елементом кредитних відносин?
- Назвіть фактори, що впливають на величину процентної ставки. Які з них є визначальними?
- Які існують види процентних ставок?
- Поясніть механізм реалізації пере розподільчої функції кредиту.

- Який існує взаємозв'язок та відмінності між поняттями “функції кредиту” і “роль кредиту”?

Рекомендована література: 1,4,9,11,12,14,15,17,19,20.

ТЕМА 10.

ФІНАНСОВІ ПОСЕРЕДНИКИ НА ГРОШОВОМУ РИНКУ.

Фінансове посередництво – це специфічний вид діяльності на грошовому ринку, що полягає в акумуляції його суб'єктами в обмін на свої зобов'язання вільних грошових капіталів і розміщення їх від свого імені в дохідні активи.

Фінансові посередники - сукупність фінансових установ (банки, страхові компанії, кредитні спілки, пенсійні фонди тощо), чиї функції полягають в акумулюванні коштів громадян та юридичних осіб і подальшому їх наданні на комерційних засадах у розпорядження позичальників.

Класифікація фінансових посередників

Категорія фінансових посередників	Види установ за категоріями
Банки	Універсальні комерційні банки, спеціалізовані комерційні банки (інвестиційні, інноваційні, облікові, ощадні, іпотечні).Є не тільки посередниками, а й творцями кредиту, тобто підприємствами кредитної сфери.
Небанківські фінансово-кредитні установи	Лізингові компанії, факторингові компанії, брокерські і дилерські компанії, страхові компанії, пенсійні фонди, фінансові компанії, ломбарди, кредитні спілки. Є чистими посередниками, вони не можуть розмістити в активи більше коштів , ніж самі акумулювали.

Усі фінансові посередники функціонують на єдиному грошовому ринку з одним і тим же об'єктом – грошовими коштами, тому можуть конкурувати між собою та взаємодіяти у вирішенні багатьох питань. Фінансові

посередники діють від свого імені і за власний рахунок, створюючи власні зобов'язання та власні вимоги. Їх прибуток формується як різниця між доходами від розміщення акумульованих коштів і витратами, пов'язаними з їх залученням.

Переваги фінансового посередництва:

- Можливість для кожного кредитора оперативно розмістити кошти в дохідні активи, а для позичальника – оперативно мобілізувати додаткові кошти, необхідні для вирішення виробничих чи споживчих витрат;
- Скорочення витрат базових суб'єктів грошового ринку на формування вільних коштів, розміщенні їх у дохідні активи та запозиченні додаткових коштів;
- Послаблення фінансових ризиків для базових суб'єктів грошового ринку, оскільки значна частина їх перекладається на посередників;
- Збільшення дохідності позичкових капіталів, особливо зосереджених у дрібних власників, завдяки зменшенню фінансових ризиків;
- Можливості урізноманітнити відносини між кредиторами і позичальниками наданням додаткових послуг, що їх беруть на себе посередники.

Функції фінансового посередництва, як зовнішній прояв його властивостей у системі економічних відносин, впливають з унікальної ролі, яку покликано виконувати фінансове посередництво в економічному розвитку. Суть та роль фінансового посередництва найбільш повно розкривається в його функціях:

1) Функції, які характеризують роль та значення фінансового посередництва в економіці:

- Активізація механізмів трансформації заощаджень в інвестиції шляхом підвищення активності індивідуальних інвесторів;
- Активізація процесів перерозподілу та мобілізації капіталів;
- Зниження процентних ставок.

2) Функції як специфічні завдання, що виконуються в рамках виключно конкретного виду економічної діяльності:

- Подолання бар'єрів невизначеності;
- Професійний вибір об'єктів інвестування;
- Економія на масштабах операцій;
- Диверсифікація активів та уникнення ризиків інвестування;
- Моніторинг та управління ризиками інвестування;
- Контроль за діяльністю позичальників.

3) Функції інформаційного посередництва:

- Інформаційне посередництво в прямій формі;
- Інформаційне посередництво в непрямій формі.

Запитання для самоконтролю.

1. Чи всіх посередників грошового ринку можна назвати фінансовими?
2. У чому полягає економічне призначення фінансового посередництва?
3. Чи всі види банків виконують посередницьку функцію на грошовому ринку?
4. Що таке банківська система?
5. Які фінансові посередники входять до складу парі банківської системи?
6. У чому полягає конкуренція між банками та небанківськими фінансово-кредитними установами?
7. Дайте визначення та поясніть особливості діяльності страхових компаній, кредитних спілок, інвестиційних компаній та фондів.

Рекомендована література: 3,4,6,7,17,18,23,24.

ТЕМА 11.

ЦЕНТРАЛЬНІ БАНКИ.

Особлива роль в організації грошово-кредитної системи будь-якої країни належить центральному банку (ЦБ), який створює сприятливі умови для функціонування цієї системи через забезпечення макроекономічного аспекту стабільності цін, грошей і надійності банківського сектору.

Інституційні основи ЦБ формувалися протягом сторіч. Попередниками

ЦБ можна вважати емісійні банки, які виникли порівняно недавно - в ХІХ ст. Тривалий час у банківській практиці не було поділу банків на комерційні й емісійні. Існуючі банки виконували універсальний перелік операцій: приймали внески, надавали кредити, ураховували векселі, випускали в обіг банкноти, при цьому випущені банкноти являли собою зобов'язання банку обміняти їх на золото. Однак банки не мали достатній запас золота для проведення даного обміну. Друга половина ХVІ ст. й перша половина ХІХ ст. - це епоха промислової революції, що супроводжувалася швидким розвитком нових галузей економіки, збільшенням товарного обігу, активізацією діяльності банків. Все це призвело до збільшення грошової маси, у цих умовах децентралізація емісії банкнот, коли все банки мали можливість випускати банкноти, вступила в протиріччя з потребами економіки. Ринок, що швидко розвивався, вимагав універсальних, надійних купівельних і платіжних коштів, яке б зверталось на території країни й користувалося загальною довірою населення. Банки йшли на значний ризик, випускаючи банкноти вище припустимого рівня, при цьому більша частина банків розорялася, тому що не мала можливості задовольнити потреба в обміні банкнот на золото. Децентралізація емісії банкнот слабо піддавалася контролю й регулюванню з боку держави стало очевидним, що держава повинне певним чином регулювати. Тому відбувається поступова централізація, а в наслідку й концентрація емісії банкнот в одному банку.

Процес організації ЦБ відбувався двома способами:

- Еволюційним способом - поступова централізація банкнотної емісії в одному банку, при якій всі інші банки втрачають дане право, а також делегування даному банку монопольних повноважень(функцій) із боку держави: (Англія, Франція);
- Спосіб формування ЦБ відразу як емісійного центра на основі спеціального закону, що передбачає особливий статус знову створеного банку з моменту його підстави. Це було характерно для:

Розвинених країн, у яких по тим або іншим причинам не існувало єдиного емісійного центра (США);

Колишніх колоній, які після завоювання політичної незалежності створювали власну національну банківську систему, при цьому вони використовували принцип дворівневої банківської системи;

Пост соціалістичних країн, які в умовах трансформації економіки на ринкових принципах проводили реформування банківської системи.

Основні етапи розвитку центральних банків

Етапи	Характеристика етапу
1	2
I етап XVII ст.	Чіткого розмежування між комерційними та центральними банками не було. У цей час монополії банкнот не існувало, тобто комерційні банки активно застосовували випуск банкнот для нагромадження капіталу.
II етап XVII - XIX ст.	Система золотомонетного стандарту при якому законодавчо закріплювався безпосередній обіг золотих монет, їх безперешкодний обмін на паперові банкноти. Централізація банкнотної емісії, що привело до створення центральних емісійних банків: 1668 р. – ЦБ Швеції, 1694 р. – ЦБ Англії, 1816 р. – ЦБ Норвегії, 1860 р. – ЦБ Росії, 1875 р. – ЦБ Німеччини, 1880 р. - ЦБ Франції, 1893 р. – ЦБ Італії.
III етап XIX - XX ст.	Перехід від системи золотомонетного стандарту до системи обігу нерозмінних на золото грошей, позбавлених власної вартості. 1920 р. – прийняття Міжнародної фінансової конвенції, відповідно до якої всі країни повинні були організувати свій ЦБ. 1940-1970 рр. – створення ЦБ в країнах Азії, Африки, Латинської Америки. 1991 р. – прийняття Верховною Радою України Закону «Про банки і банківську діяльність», відповідно до якого на базі Української республіканської контори Державного банку СРСР був створений національний банк України, у нашій країні було започатковано функціонування ЦБ у ринковому розумінні цього поняття – як верхнього рівня банківської системи.
IV етап XX – XXI ст.	Глобалізація світового фінансового ринку. Співробітництво ЦБ на міждержавному рівні: <ul style="list-style-type: none"> • Створення банку міждержавних розрахунків (Швейцарія), засновниками якого стали центральні

	<p>банки більшості розвинутих країн з метою сприяння співробітництва, полегшення проведення міжнародних розрахунків;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Створення Комітету з банківського регулювання та нагляду (Базельського Комітету), метою діяльності якого є розроблення на основі дослідження світового банківського досвіду принципів ефективного банківського нагляду та рекомендацій центральним банкам щодо процедури аналізу банківських ризиків та критеріїв її оцінки. <p>Співпраця ЦБ з міжнародними валютно-кредитними та фінансовими організаціями (міжнародний валютний фонд, Європейський банк реконструкції та розвитку, світовий банк, Міжамериканський банк розвитку та ін.).</p> <p>Створення наднаціональних ЦБ певних груп країн (Європейський центральний банк).</p>
--	---

ЦБ виступають основним координатором діяльності кредитних інститутів і виконують функції керування грошово-кредитними й фінансовими процесами в економіці. Він, як правило, не виступає у відносини з підприємствами й населенням, а являє собою свого роду “банк банків” і “банк держави”, що визначається його базовими функціями як основного органа, що координує діяльність кредитної системи.

Центральні банки повинні забезпечувати:

- Стабільність купівельної спроможності й валютного курсу національної грошової одиниці;
- Стабільність і ліквідність банківської системи;
- Ефективність і надійність платіжної системи.

Для рішення цих завдань ЦБ виконують 5 функцій:

- Функція монопольної емісії банкнот.
- Функція грошово-кредитного регулювання.
- Зовнішньоекономічна функція.
- Функція «банку банків».
- Функція «банкір уряду».

Статус ЦБ – не лише найважливіший елемент становлення даного

інституту в економіці, а й фактор, що має велике політичне та економічне значення для розвитку ринкової інфраструктури.

За характером власності ЦБ бувають:

Державні – 100% капіталу ЦБ цих країн належить державі (Франція, Велика Британія, Німеччина, Іспанія, Україна);

Акціонерні – увесь капітал цих банків може належати комерційним банкам (США) чи іншим фінансовим установам (Італія);

Змішані – держава володіє лише частиною капіталу ЦБ, а решта належить приватним особам (Японія – 55/45%, Швейцарія – 57/43%).

Під незалежністю ЦБ від уряду слід розуміти дві форми:

- політична незалежність – це автономія (самостійність) ЦБ у встановленні цільових орієнтирів грошової маси;
- економічна незалежність – це самостійність ЦБ у виборі інструментів грошово-кредитної політики

ЦБ в Україні є Національний банк України (НБУ), що був організований в 1991 році. Правовою основою для його функціонування є Конституція України й Закон України «Про національний банк України» від 20.05.1999р. За формою власності - це державний банк, що має центральне управління й 24 обласні територіальні управління й управління в Автономній Республіці Крим. Керівним органом НБУ є Рада НБУ та Правління НБУ. Йому властиві загальновизнані функції ЦБ, відповідно до яких він виконує наступні операції:

- Визначає й проводить грошово-кредитну політику;
- Монопольно проводить емісію національної валюти України й організує її обіг;
- Проводить банківське регулювання й банківський контроль;
- Надає кредити комерційним банкам, у тому числі під заставу цінних паперів;
- Веде рахунки банків-кореспондентів, проводить розрахунково-касове

обслуговування комерційних банків;

- Купує й продає цінні папери, які випускаються державою;
- Купує й продає іноземну валюту;
- Проводить операції з резервними фондами грошових знаків;
- Проводить інкасацію й перевезення грошових знаків і інших цінностей і ін.

Запитання для самоконтролю.

1. Яку роль відіграє центральний банк в економіці країни?
2. Які банки виникли раніше – комерційні чи центральні?
3. Який механізм реалізації грошово-кредитної політики центрального банку?
4. Які функції центрального банку?
5. Які особливості прояву функцій центрального банку України в сучасних умовах?
6. Які послуги комерційним банкам надає центральний банк?
7. Для чого центральний банк надає кредити комерційним банкам?

Рекомендована література: 1,2,4,5,6,7,17,20,21.

ТЕМА 12.

КОМЕРЦІЙНІ БАНКИ.

Комерційний банк – універсальна фінансово-кредитна установа, що створюється для залучення коштів та подальшого розміщення їх від свого імені на умовах повернення та платності.

Завдання КБ:

- Забезпечення безперервності й адекватності грошового обігу;
- Здійснення контролю на макрорівні та мікро рівні;
- Проведення заходів щодо стабілізації національної грошової одиниці;
- Сприяння підвищенню ефективності економіки України в цілому та виробничої сфери зокрема.

Функції КБ:

- Посередництво при перерозподілі вільних грошових ресурсів;

- Мобілізація грошових ресурсів та вкладів клієнтів;
- Надання клієнтам позичок і створення нових платіжних засобів;
- Здійснення розрахунків між клієнтами.

Процес створення КБ є досить складною процедурою, яка пов'язана з оформленням чисельних документів, підбором кадрів, обладнання приміщень та ін. Дозвіл на створення КБ дає ЦБ шляхом реєстрації на підставі таких документів: заява про реєстрацію, установчі документи, економічне обґрунтування, висновки аудиторської фірми про фінансовий стан засновників, відомості про професійну придатність керівників.

Класифікація КБ:

- За формою власності:

Унітарні – мають одного власника в особі держави або приватної особи. В Україні функціонують два унітарні КБ з державною формою власності: Ощадбанк та Укресімбанк (статутні фонди цих банків створені за рахунок бюджетних коштів та коштів бюджетних установ);

Колективні – це банки з колективною формою власності, тому що частка капіталу кожного із засновників законодавчо обмежена 35% статутного фонду банку, тобто кількість засновників банку не може бути меншою трьох юридичних чи фізичних осіб. В свою чергу вони поділяються на : а) акціонерні товариства (84% всіх банків в Україні); б) товариства з обмеженою відповідальністю.

- За розміром активів:

Малі активи;

Середні активи – понад 10 млн. грн.;

Великі активи – понад 1 млрд. грн.

- За наявністю філій:

Багатофілійні – від 500 до 20000 одиниць філій;

Малофілійні – до 500 одиниць філій;

Безфілійні – не мають філій.

- Залежно від діапазону операцій:

Універсальні – виконують широкий спектр операцій та надають різноманітні послуги своїм клієнтам;

Спеціалізовані – з галузевою спеціалізацією (обслуговують переважно юридичних та фізичних осіб у межах певної галузі господарства: Енегробанк, Промінвестбанк) та з функціональною спеціалізацією (виконують вузьке коло спеціалізованих операцій (іпотечні, інноваційні, інвестиційні банки).

Організаційна структура КБ включає функціональні служби та підрозділи, кожен з яких виконує певні операції і має свої права та обов'язки. Основним критерієм організаційної побудови банку є економічний зміст та обсяг операцій, які він виконує. Департаменти, управління, відділи формуються відповідно до класифікації банківських операцій або їхніх груп за функціональним призначенням.

Основні інструменти правового впливу на діяльність КБ в Україні:

Зовнішні інструменти впливу: Уряд та Верховна Рада (загальноекономічна законодавча база та банківська законодавча база); НБУ (рекомендації, положення інструкції),

Внутрішні інструменти впливу: статут, правила, накази, інструкції, листи-розпорядження.

Незалежно від форми власності, величини капіталу та спеціалізації головною метою КБ є оперативне отримання їх засновниками і клієнтами широкого асортименту банківських продуктів.

Банківські операції – це операції, спрямовані на вирішення завдань банків, тобто ті, що відображають банківську діяльність і, як правило, пов'язані з рухом особливого товару – грошей.

У сучасній банківській практиці розрізняють три групи банківських операцій:

I. Пасивні операції – це операції, за допомогою яких утворюються банківські ресурси, вони знаходять відображення в пасиві балансу КБ:

депозитні, міжбанківські кредити, емісія цінних паперів, внески та ін.

II. Активні операції – це операції, які проводять банки з метою прибуткового використання і розміщення залучених у ході пасивних операцій коштів, вони знаходять своє відображення у активі балансу КБ: кредитування, операції з цінними паперами, з векселями та ін.

III. Банківські послуги – певні дії банку, які є супутніми при здійсненні тієї чи іншої операції, спрямовані на задоволення потреб клієнта з метою збільшення доходів від банківської діяльності. Вони здійснюються за дорученням клієнта, за його рахунок та від його імені, за їх виконання банк отримує комісійну винагороду. Їх розподіляють на: традиційні (розрахунково-касові, валютні тощо) та нетрадиційні (гарантійні, посередницькі, трастові, консультаційні).

Банки відіграють важливу роль у суспільстві. Вони забезпечують передачу грошового капіталу зі сфери накопичення у сферу використання. Завдяки банкам діє механізм розподілу і перерозподілу капіталу за сферами і галузями виробництва. Банки забезпечують економію суспільних витрат обігу і раціоналізацію всіх процесів обігу товарів і капіталів, сприяють подальшому зростанню концентрації виробництва та капіталу. Через банки мобілізуються великі капітали, необхідні для інвестицій, розширення виробництва. Роль банків істотно змінюється в умовах подальшого розвитку ринкової економіки. Вони стають найважливішими суспільними інститутами, від діяльності яких значною мірою залежать економічний благоустрій держави в цілому і кожної людини зокрема. Функції банків усе більш виходять за межі простого фінансово-кредитного посередництва. Вони стають важливим механізмом проведення державної грошово-кредитної політики, а через неї – впливу на всі економічні процеси у суспільстві.

Сучасний український комерційний банк – це здебільше універсальний банк, за організаційно-правовою формою – акціонерне товариство, який повинен функціонувати в умовах жорсткої конкуренції. Ці умови змушують банки виконувати не тільки традиційні банківські операції (кредитування,

розрахунки), а й розвивати нетрадиційні операції та послуги (трастові, гарантійні, консультативні тощо).

Стабільність банківської системи напряму пов'язана з стабільністю комерційних банків, що є головною умовою їх успішної діяльності. Стабільність комерційного банку означає постійну здатність банку відповідати за своїми зобов'язаннями і забезпечувати прибутковість на рівні, достатньому для нормального функціонування у конкретному середовищі. Забезпечити стабільність можна за допомогою дотримання системи економічних нормативів, що встановлені центральним банком, і підтримання оптимального рівня прибутковості.

Запитання для самоконтролю.

1. Що таке комерційний банк? За якими ознаками проводять їх класифікацію?
2. Коли виникли комерційні банки та які етапи розвитку вони пройшли?
3. Які функції та операції притаманні комерційним банкам?
4. У чому сутність пасивних та активних операцій комерційних банків?
5. З чого складаються депозитні ресурси комерційного банку?
6. Що таке банківська інвестиція та які ризики їм властиві?
7. За якими ознаками класифікують банківські послуги?
8. Чому виникла необхідність нагляду центрального банку за діяльністю комерційних банків?

Рекомендована література: 1,2,4,5,19,20,22.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України “Про банки і банківську діяльність” від 7 грудня 2000 р., №2121-III // Уряд. кур’єр. – 2001. – №8. – 17 січ.
2. Закон України “Про цінні папери та фондовий ринок” від 23.02.2006. - №3480.
3. Указ президента України “Про грошову реформу в Україні” // Вісник НБУ. – 1996. – №5.
4. Банківські операції: підручник / За ред. А.М. Мороза. – К.: КНЕУ, 2000. – 384 с.
5. Гроші та кредит: Навч.-метод. посібник / М.І. Мирун, М. І. Савлук В.М. Кочетков та ін. – К.: КНЕУ, 1999. – 76 с.
6. Гроші та кредит: підручник / За ред. М.І. Савлука. – К.: КНЕУ, 2001. – 602 с.
7. Гроші та кредит: Підручник / М.І. Савлук А.М. Мороз, М.Ф. Пуховкіна та ін. – К.: Либідь, 1992. – 331 с.
8. Гроші та кредит: Підручник / За ред. Б.С. Івасіва. – К.: КНЕУ, 1999. – 404 с.
9. Гроші, банки та кредит: у схемах та коментарях За ред Б.Л.Луціва Навчальний посібник/. – Т.: Карт-бланш, 2000. – 225с.
- 10.Александрова М.М. Гроші. Фінанси. Кредит. Навчально-методичний посібник. – К.: ЦУЛ, 2002. – 336с.
- 11.Алексеев І.В..Гроші та кредит. Навчально-методичний посібник.- Л.: 2004. – 168с.
- 12.Денисенко М.П. Гроші та кредит у банківській справі. Навчальний посібник. – К.: Алерта, 2004. – 478с.
- 13.Дробозина В.М. Финансы. Денежное обращение. Кредит. Учебник. – М.: ЮНИТИ, 2000.
14. Жуков Е.Ф. Общая теория денег и кредита. – М.: Банки и биржи, 1995.
- 15.Иванов М.И. Деньги и кредит. Учебник. – К.: 2001.
- 16.Кейнс Дж. Общая теория занятости, процента и денег. – М.: Прогресс, 1978.
- 17.Кочетков В.М. Гроші та кредит. Навчально-методичний посібник. – К.: Видавництво Європейського університету. – 2002. – 84с.
- 18.Лагутін В.Д. Гроші та грошовий обіг. Навчальний посібник. – К.: Знання, 2000. – 215с.
- 19.Лагутін В.Д. Кредитування:теорія і практика. Навчальний посібник. – К.: Знання, 2000. – 215с.
- 20.Луців Б.Л. Гроші, банки та кредит: у схемах і коментарях: Навчальний посібник – 2-ге видання перероб. – тернопіль6 карт-бланш.2000. – 225с.
21. Основы банковского дела / Под ред. А.Н. Мороза. – К.: Либра, 1994. – 330 с.
- 22.Савлук М.І., Мороз А.М., Коряк А.М. Вступ до банківської справи. – К.: Лібра, 1998. – 334 с.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України (від 28.06.1997).
2. Закон України «Про Національний банк України» від 20 травня 1999 р.
3. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 7 грудня 2000 р.
4. Закон України «Про платіжні системи та переказ грошей в Україні» від 5 квітня 2001 р.
5. Указ Президента України «Про грошову реформу в Україні» // Вісник НБУ.—1996 — № 5.
6. Закони України:
7. Про цінні папери і фондову біржу (від 18.06.1991);
8. Про інвестиційну діяльність (від 18.09.1991);
9. Про заставу (від 25.06; 1991);
10. Про господарські товариства (від 19.09.1991).
11. Положення про інвестиційні фонди та Інвестиційні компанії (затв. Указом Президента України від 19.02.994).
12. Положення про кредитування (затв. постановою Правління НБУ від 28.08.1995).
13. Інструкція № 7 про безготівкові розрахунки в господарському обороті України (затв. постановою Правління НБУ від 02.08.1996).
14. Гальчинський А. С. Теорія грошей. — К.: Основи. — 2001.
15. Долан З. Дж., Кзмпбзлл К. Л., Кзмпбзлл Г. Док. Деньги, банковское дело и денежно-кредитная политика. — М.; Л., 1991.
16. Деньги, кредит, банки / Под ред. О. И. Лаврушина. — М., 1998.
17. Гроші та кредит / За ред. Б. С. Івасіва. — К., 1999.
18. Мишкін Фредерік С. Економіка грошей, банківської справи і фінансових ринків. — К., 1998.
19. Усоскин В. М. Современный коммерческий банк: управление и операции. — М., 1993.
20. Фридмен М. Количественная теория денег. — М., 1996.

21. Кейнс Дж. М. Трактат про грошову реформу. Загальна теорія зайнятості, процента та грошей. — К., 1999.
22. Деньги / Под ред. А. А. Чухно. — К., 1997.
23. Савлук М. І. Нова національна валюта гривня працює на економіку України // Фінанси України. — 1997. — № 2.
24. Савлук М. І. Грошово-кредитна політика Національного банку України та оцінка її ефективності // Вісник НБУ.